

5. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: учеб. пособие: В 2 кн. – 2-е изд., перераб. и доп. / Е. И. Рогов. – М.: ВЛАДОС, 1999. – Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. – 480 с.

УДК 371.937

Н. Ю. КОЛЕСНИЧЕНКО

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Висвітлено проблеми вдосконалення професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології. Особлива увага приділена проектуванню концептуальної моделі модернізації професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу. Вказано чинники, конкретизовано основні етапи, встановлено й охарактеризовано загальнодидактичні та специфічні принципи організації вказаного процесу.

Ключові слова: модернізація, професійна підготовка, бакалавр романо-германської філології, компетентнісний підхід, лінгвокомунікативна компетентність.

Н. Ю. КОЛЕСНИЧЕНКО

КОНЦЕПЦИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БАКАЛАВРОВ РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ ФИЛОЛОГИИ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

Отражены проблемы совершенствования профессиональной подготовки бакалавров романо-германской филологии. Особое внимание уделено проектированию концептуальной модели модернизации профессиональной подготовки бакалавров романо-германской филологии на основе компетентностного подхода. Указаны причины, конкретизированы основные этапы, установлены и проанализированы общедидактические и специфические принципы организации указанного процесса.

Ключевые слова: модернизация, профессиональная подготовка, бакалавр романо-германской филологии, компетентностный подход, лингвокоммуникативная компетентность.

N. Y. KOLESNICHENKO

THE CONCEPT OF MODERNIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF BACHELORS OF ROMANCE-GERMANIC PHILOLOGY BASED ON COMPETENCE APPROACH

The article is focused on the problems of improving the professional training of bachelors of Romance-Germanic Philology. Particular attention is paid to the design of a conceptual model of modernization professional training of bachelors of Romance-Germanic Philology with competence-based approach being its ground. Main phases, general didactic and specific principles necessary for the organization of this process are highlighted.

Keywords: modernization, professional training, bachelor of Romance-Germanic Philology, competence-based approach, lingua-communicative competence.

Відповідно до документів Ради Європи впродовж розвитку Болонського процесу підхід до визначення сутності результату освіти як можливої основи формування загального розуміння змісту кваліфікацій і ступенів став визначальним. У проекті «Налаштування освітніх структур» пріоритетним напрямком спільних зусиль названо визначення загальних і спеціальних компетенцій випускників першого й другого циклів (рівнів) навчання, під якими маються на увазі ступені бакалавра і магістра. Це означає, що компетентнісний підхід в освіті з'явився й розвивається як альтернатива традиційному – когнітивно-знанцевому підходу, оскільки так звана «ЗУНівська» парадигма в наступний час значно втрачає свій потенціал в

системі освіти. Це, з одного боку, пояснюється тим, що в сучасних умовах значно швидше відбувається старіння інформації, ніж завершується період навчання в середній чи вищій школі. З іншого – компетентнісний підхід відображає зміни й розумінні змісту освіти, який вже не ґрунтується на компоненті ЗУН (знання, уміння, навички), а передбачає опанування тими, хто навчається, важливих ключових функцій стосовно різних сфер життя. У зв'язку з цим пріоритет компетентнісного підходу в системі вищої освіти забезпечує нині не економічне зростання певної країни, а передусім рівень різнобічної розвиненості та освіченості особистості.

Із сфери локальної педагогічної теорії компетентнісний підхід в освіті поступово перетворюється на суспільно значуще явище, що претендує на роль концептуально-методологічної основи сучасної європейської освітньої політики. Йдеться про те, щоб здійснити системну модернізацію європейської освіти з метою узгодження на компетентнісній основі цілей, змісту, форм, методів і кінцевих результатів професійної підготовки фахівців, які навчаються в бакалавріаті та магістратурі.

Компетентнісний підхід передбачає не конкретну обізнаність та поінформованість випускників бакалавріату, а успішне вирішення ними складних проблем, які виникають у процесі опанування новітніх інформаційних технологій, в стосунках з іншими людьми, у практичному житті при виконанні соціальних і професійних ролей. Такий підхід в освіті пов'язаний з концепцією особистісно орієнтованого навчання, оскільки ґрунтується на особистості бакалавра та може бути реалізованим і перевіреном лише в процесі виконання нею певного комплексу дій. При цьому важливим є вміння не тільки оперувати засвоєними знаннями, а й бути готовим змінюватися і пристосовуватися до нових потреб ринку праці, управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись протягом життя.

Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентісно орієнтована освіта бакалаврів, що спрямована на комплексне опанування знань і способів практичної діяльності, завдяки яким вони будуть здатними успішно реалізувати себе в різних сферах життєдіяльності. Через це компетентнісний підхід означає переорієнтацію з процесу навчання на результат у діяльнісному вимірі [1, с. 45]. Незважаючи на дослідження вітчизняних науковців (В. Баркасі, Н. Бібік, Л. Голубенко, Т. Дороніна, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Скидан, О. Цокур, Г. Штельмах та ін.), досвід компетентнісної освіти бакалаврів романо-германської філології, а також перехід способів організації їх професійної підготовки на засадах компетентнісного підходу, майже не висвітлено.

З огляду на нові виклики часу щодо поліпшення вищої лінгвістичної та іншомовної педагогічної освіти **мета статті** полягає в обґрунтуванні концептуальної моделі професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу.

У сучасній педагогіці вищої школи компетентнісний підхід розглядається як нова дидактична парадигма і пріоритетний принцип організації професійної освіти бакалаврів, що зумовлюють орієнтацію змісту освіти останніх на прикінцевий результат – формування в них певних компетенцій як готовності й здатності фахівця виконувати визначені види діяльності, працювати ефективно й відповідально, згідно з чітко сформульованими вимогами [2, с. 37]. Тому компетентнісний підхід у системі професійної освіти найглибше відображає модернізаційні процеси, що нині відбуваються в усіх країнах світу і передусім Європи.

Аналіз спроектованих європейськими та українськими вченими компетентнісних моделей фахівців засвідчує, що по суті вони виходять з подібної концепції, оскільки з існуючого різноманіття визначаються чотири види ключових компетенцій:

- інструментальні, які включають переважно початкові здібності, базові загальні знання і загальні знання за професією;
- міжособистісні, що описують готовність до соціальної взаємодії, уміння працювати в групі, здатність до самокритики, прихильність етичним цінностям, толерантність;
- системні, які відображають здатність системно застосовувати отримані знання на практиці, здійснювати дослідження, генерувати нові ідеї, адаптуватися до нових ситуацій тощо;
- спеціальні, які характеризують володіння предметною галуззю на певному рівні [2, с. 68].

Існування різних шляхів впровадження компетентнісного підходу в професійну освіту свідчить про багатогранність цієї проблеми. Вказаний підхід означає спрямованість освітнього простору на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей особистості;

переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі і розгляд цього результату з погляду забезпечення спроможності майбутнього фахівця відповідати новим запитам ринку праці. Його застосування в системі професійної освіти дає можливість ліквідувати розрив між когнітивним, діяльнісним та особистісним рівнями розвитку майбутнього фахівця. Компетенція розглядається як освітній результат, сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються стосовно певного кола предметів і процесів та необхідні для якісної продуктивної дії стосовно них, а компетентність – як інтегральна характеристика особистості, що визначає володіння відповідними знаннями і здібностями, які дають змогу ефективно діяти [2, с. 44].

У вказаному контексті зауважимо, що, незважаючи на дослідження окремих видів компетенцій, які входять у структуру лінгвокомунікативної та професійної компетентності випускників ВНЗ спеціальності 6.020303 «Мова і література» (англійська, німецька, французька, іспанська), що здійснювалося переважно в галузі методики викладання іноземних мов, загальнодидактичні й лінгводидактичні питання, пов'язані з науково-методичним забезпеченням навчання студентів на засадах компетентнісного підходу, дотепер є дискусійними й остаточно невизначеними [3, с. 140]. Зважаючи на актуальність цього аспекту проблеми, що зумовлено динамікою розвитку Болонського процесу і реалізацією його провідних цілей в Україні для досягнення нової якості вітчизняної освіти на основі отримання майбутніми фахівцями ключових предметних, соціальних, особистісних і професійних компетенцій і компетентностей, ми приступили до проектування моделі модернізації професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу.

З урахуванням загального методологічного принципу цілісності і системності вказаний процес уявляється нам цілісною дидактичною системою, що динамічно розвивається і складається із взаємозумовлених і тісно пов'язаних між собою елементів, які зазнають впливу зовнішнього соціокультурного середовища, зокрема, інтеграції української вищої школи з європейським науково-освітнім простором. Для цього спеціально були проаналізовані й узагальнені необхідні відомості про досліджуваний процес, які ретельно добиралися в результаті вивчення наукової літератури та власних спостережень за особливостями перебігу реального навчально-виховного процесу у ВНЗ, що забезпечує професійну підготовку бакалаврів романо-германської філології.

Основою організації процесу професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу як особливої дидактичної системи є стратегічна мета, що полягає у формуванні їх професійної компетентності як майбутніх суб'єктів сфер міжкультурної комунікації та шкільної іншомовної освіти. Це означає сприйняття випускників бакалавріату фахівцями, котрі вільно володіють професією, здатні на творчу працю у сфері міжкультурної комунікації, перекладацьких та освітніх послуг на рівні європейських стандартів, готові до постійного особистісно-професійного зростання, соціальної і професійної мобільності.

Визначивши мету професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах ідей компетентнісного підходу у вигляді отримання особливого освітнього продукту – професійної компетентності, ми виконали першу вимогу компетентнісного підходу. Остання передбачає здійснення моніторингу якості їх професійної освіти на принципово новій основі: крізь призму нової базової категорії «компетентність» (на відміну від традиційного когнітивно-знаннєвого підходу, зорієнтованого на оцінку якості знань, умінь і навичок – «ЗУН»).

Опираючись на результати досліджень стосовно навчання студентів першого циклу вищої освіти в контексті євроінтеграції України [3; 4], нами встановлено, що організація процесу професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах ідей компетентнісного підходу зумовлена наступними чинниками:

- соціально-економічними, політичними і духовними перетвореннями в українському суспільстві, структурним реформуванням вітчизняної системи вищої лінгвістичної й іншомовної педагогічної освіти відповідно до Болонської декларації;

- залежністю цього процесу від кон'юнктури ринку міжкультурних комунікацій, перекладацьких та освітніх послуг, зміни функцій і видів спеціалізації діяльності з використання іноземних мов, зростаючих вимог суспільства до представників цих професій;

- наявними інформаційно-технічними, кадровими і фінансово-матеріальними ресурсами вищої школи, а також педагогічними та дидактичними умовами й ін.

З урахуванням цього проектування моделі модернізації професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу здійснено на підставі реальних науково-освітніх ресурсів, наявних на основних базах дослідження, а також певних можливостей для здійснення інноваційно-педагогічної діяльності.

Основою і системоутворюючим елементом моделі модернізації професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу є мета, що зумовлює функціонування її провідного – цільового компонента, відповідно до якого означена дидактична система спрямована на формування професійної компетентності майбутніх фахівців. При цьому ця мета, передбачаючи використання дидактичних ресурсів і можливостей компетентнісного підходу в організації навчання студентів, конкретизована за допомогою постановки наступних завдань, а саме:

- оволодіння бакалаврами романо-германської філології фундаментальними теоретичними знаннями, що дають цілісне уявлення про зміст, структуру і функції лінгвістичної, перекладацької і лінгводидактичної діяльності, провідних технологій їх здійснення;

- засвоєння ними провідних способів професійного мислення і практичних дій, необхідних для успішного виконання завдань міжкультурної, перекладацької та педагогічної діяльності з використанням іноземних мов в досягненні професійних цілей;

- актуалізація в студентів потреби у професійному зростанні, самопізнанні, самовизначенні і самовихованні як майбутніх фахівців сфери міжкультурної комунікації, перекладацького сервісу, лінгводидактичних технологій;

- стимулювання пізнавальної мотивації щодо набуття необхідних для успішної професійної діяльності предметних, соціальних, індивідуальних і персональних компетенцій.

Дотримуючись настанов провідних дидактів вищої школи щодо застосування засобів системного підходу до опису і пояснення дидактичних явищ (В. Бондар, А. Вербицкий, І. Кобиляцький, Л. Кондратова й ін.), модель модернізації і вдосконалення професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу представлена як цілісна система, що має певні і взаємозв'язані елементи: цільовий, мотиваційно-стимулювальний, змістовно-технологічний і результативний.

Другим функціональним компонентом запропонованої моделі є мотиваційно-стимулювальний, який ґрунтується на механізмі дидактичної взаємодії бакалаврів романо-германської філології з викладачами, котрі забезпечують їх професійну підготовку. Так, згідно з настановами компетентнісного підходу позиція викладача має перетворитися з формальної (носії навчальної інформації, що передбачено освітнім стандартом спеціальності «Мова і література») і пасивної (транслятор інформації) на дієву (носії соціокультурних цінностей і різних компетенцій) та активну (організатор і менеджер лінгвістичної й іншомовної педагогічної освіти). Це, по-перше, передбачає зміну власне дидактичних пріоритетів викладачів, оскільки головним у навчанні стає не предмет, а особистість того, хто навчається і здобуває відповідні компетенції і компетентності.

По-друге, компетентнісний підхід, як зазначає О. Цокур, змінює професійно-педагогічні пріоритети викладача ВНЗ, адже вимагає доповнення його провідних професійних функцій як мовного і наукового консультанта й організатора навчально-пізнавальної діяльності студентів і співробітництва з ними новими аспектами діяльності у сфері освітнього сервісу:

- функцій маркетолога, котрий вивчає пропозиції на ринку професійної праці бакалаврів романо-германської філології та попит на лінгвістичну й іншомовну педагогічну освіту на ринку освітніх послуг;

- функцій підприємця у сфері освітнього бізнесу, що, враховуючи нові вимоги роботодавців у сфері міжкультурної комунікації, перекладацьких та освітніх послуг, впроваджує педагогічні інновації в процес навчання майбутніх бакалаврів романо-германської філології;

– функцій діагноста, який спостерігає за динамікою формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів романо-германської філології та визначає рівні її сформованості у кожного з них;

– функцій диспетчера-адміністратора, що здійснює корекцію й моніторинг якості навчання бакалаврів романо-германської філології та прикінцевих результатів їх лінгвістичної, перекладацької й іншомовної педагогічної освіти [6, с. 234].

Відповідно до змінених позицій і ролей викладача у процесі навчання бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу, на нашу думку, повинні відбутися кардинальні зміни. Передусім це зміна об'єктної позиції (пасивне сприймання інформації, формальна участь в групових формах комунікації, заучування навчальних текстів, репродуктивне їх відтворення тощо) студентів на суб'єкту в зазначеному процесі. Остання, як мінімум, передбачає:

– усвідомлення майбутнім фахівцем особистої значущості набуття необхідних для його майбутньої кар'єри та життєдіяльності ключових, базових, соціальних, предметних компетенцій і професійної (лінгвістичної, соціокультурної, соціально-психологічної, інформаційно-інформативної, іншомовно-педагогічної, лінгводидактичної та перекладацької) компетентності під час навчання у ВНЗ;

– вияв майбутніми бакалаврами романо-германської філології своєї освітньої компетенції, тобто такого рівня розвитку своєї особистості, який пов'язаний з якісним опануванням змісту лінгвістичної, перекладацької та іншомовної педагогічної освіти (мобільні знання, що постійно оновлюються, дієві методи, які дають можливість використовувати ці знання в конкретній ситуації, критичне мислення, що дозволяє оцінювати окремі ідеї стосовно їх використання в тій чи іншій ситуації);

– здійснення студентами самостійної пошукової, науково-дослідницької та творчої діяльності як менеджерів самоосвітнього процесу (за рахунок опанування провідних функцій самоменеджменту) на підставі вияву пізнавальної ініціативи, інтелектуально-мовленнєвої та соціальної активності, демонстрації вмінь з'ясовувати суперечності, виявляти критичне мислення, висловлювати гіпотези, узагальнювати і формулювати висновки.

Для цього, за нашим припущенням, проектування моделі модернізації професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу вимагає узгодження відповідних до її стратегічної мети і завдань принципів навчання, що регулюють механізм дидактичної взаємодії в мікросистемі «викладач – бакалавр романо-германської філології, який набуває професійної компетентності». У зв'язку з цим функціонування мотиваційно-стимулювального компонента фахової підготовки вказаних бакалаврів на засадах компетентнісного підходу здійснювалося шляхом використання наступних принципів навчання:

- єдності науково-дослідної, навчально-пізнавальної і освітньо-виховної діяльності студентів;

- професійної спрямованості, що передбачає перехід від навчальної діяльності студента до професійної діяльності фахівця;

- професійної мобільності;

- мажорності процесу навчання.

Невипадково серед загальнодидактичних принципів організації фахової підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу, під якими ми розуміємо провідні ідеї, покладені в основу професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ, визначено такі:

– принцип свідомості й активності навчання, що передбачає усвідомлення індивідуальної значущості компетенцій, які набуваються майбутніми бакалаврами впродовж вивчення загальнонаукових, соціально-гуманітарних і спеціальних дисциплін для успішності їх життєдіяльності й реалізації здобутих компетенцій;

– принцип науковості і системності, що передбачає набуття фундаментальної теоретичної і практичної підготовки майбутніх бакалаврів до професійної самореалізації на ринку міжкультурних, іншомовних, перекладацьких, освітніх послуг на підставі цілісного уявлення

про сутність і структуру, а також функції та провідні технології професійної діяльності фахівця-філолога у сфері використання іноземних мов;

– принцип проблемного викладу навчального матеріалу та діалогізації дидактичного спілкування в системі «бакалавр – викладач» і «бакалавр – бакалавр», що передбачає тренінг інтелектуальних і професійних функцій майбутніх фахівців сфери міжкультурної, іншомовної та педагогічної комунікації в нестандартних ситуаціях і набуття ними досвіду творчої діяльності;

– принцип ігрового моделювання предметного і соціального контекстів [1] майбутньої професії фахівця сфери романо-германської філології, що забезпечує послідовний перехід від навчально-пізнавальної через квазіпрофесійну та навчально-професійну до професійної – міжкультурної, іншомовної мовленнєвої, перекладацької діяльності [7] і рольової перспективи [4];

– принцип єдності навчання, наукового дослідження та виховання особистості бакалавра як фахівця, що забезпечує його мобільність у виборі місця працевлаштування, варіативність у виборі професійної кар'єри та самовизначення у сфері міжкультурної комунікації, перекладацьких та іншомовно-педагогічних послуг в ринкових умовах праці.

Прикінцевим результатом модернізації професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах компетентнісного підходу повинен стати дуже високий рівень сформованості їх професійної компетентності в єдності двох провідних складових: професійно-лінгвістичної і професійно-педагогічної. Останні тлумачаться головним критерієм оцінки якості лінгвістичної й іншомовної педагогічної освіти в бакалавріаті, а також досконалості особистості в реалізації основних професійних функцій майбутнього фахівця сфери іноземних мов.

Отже, з огляду на вимоги сьогодення щодо подальшого розвитку європейського освітнього простору, до якого прагне вітчизняна система вищої лінгвістичної та іншомовної педагогічної освіти, як альтернатива традиційному виду навчання нами була розроблена модель модернізації та вдосконалення професійної підготовки бакалаврів романо-германської філології на засадах нового – компетентнісного підходу, спрямована на формування їх професійно-лінгвістичної та професійно-педагогічної компетентності. Остання визнана європейською педагогічною спільнотою провідним критерієм визнання якості вищої освіти фахівців у сфері іноземних мов і присудження відповідних кваліфікацій.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у конкретизації професійно важливих якостей бакалавра романо-германської філології як мовної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 136 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Парашенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко та ін. – К.: К. І. С., 2004. – 112 с.
3. Компетентность человека – новое качество образования: материалы XIII Всерос. совещания / под ред. А. В. Хуторского. – М.; Уфа: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2003. – Кн. 2. – 72 с.
4. Кондрашова Л. В. Высшая педагогическая школа и Болонский процесс: реалии и перспективы / Л. В. Кондрашова. – Кривой Рог: КГПУ, ИВИ, 2007. – 474 с.
5. Краковская О. С. Модель формирования организационно-управленческой компетенции бакалавров лингвистики / О. С. Краковская // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2014. – Вып. 2. – С. 138–144.
6. Цокур О. С. Категория педагогического сознания в теории и практике профессиональной подготовки учителя: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01; 13.00.04 / О. С. Цокур. – Одесса, 1998. – 464 с.
7. Шапошников К. В. Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / К. В. Шапошников. – Йошкар-Ола, 2006. – 226 с.